

*Т.Й. СУС, кандидат економічних наук, доцент
Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника*

Фінансова підтримка екологічного сільгоспвиробництва в країнах Європейського Союзу

Постановка проблеми. Сучасний розвиток світової економіки характеризується низкою криз від енергетичної та фінансової до продовольчої. На нинішньому етапі розвитку суспільства розв'язання проблем продовольчої безпеки як на національному, так і глобальному рівнях є найактуальнішим. Від цього залежить подальша доля людського розвитку, політична стабільність у світі та окремо взятій країні. Події, які відбуваються в світі, наочно підтверджують нагальність розв'язання проблеми продовольчого забезпечення населення якісними і безпечними продуктами харчування.

У цьому зв'язку в країнах ЄС здійснюються заходи щодо підтримки розвитку екологічного сільгоспвиробництва, яке розглядається як чинник забезпечення здоров'я населення, збереження родючості ґрунтів та навколишнього природного середовища.

Екологічне сільгоспвиробництво раціоналізує застосування сторонніх факторів, що беруть участь у процесі виробництва, через заборону синтезованих хімічним способом добрив, пестицидів, регуляторів росту рослин, кормових добавок, фармпрепаратів, що в свою чергу зменшує шкідливі викиди через скорочення їх виробництва і використання [8].

За даними ФАО, площа ріллі на душу населення скоротилася з 0,38 га у 1970 році до 0,23 га у 2000-му, за прогнозом до 2050 року цей показник становитиме 0,15 га [5].

За оцінками експертів ООН чисельність населення світу у 2050 році досягне 9,1 млрд осіб, що потребуватиме суттєвого збільшення обсягів виробництва продовольства орієнтовно на 70% [6]. За цих умов домінуючи-

ми є дві стратегії: екологізації сільгоспвиробництва та стратегія, яка ґрунтується на використанні досягнень біотехнологій і вирощуванні культур на основі ГМО. Країни ЄС віддають перевагу першій стратегії та приділяють значну увагу якісним і корисним для здоров'я продуктам харчування з одночасним піклуванням про стан навколишнього природного середовища й розвитку сільських територій.

Екологізація сільськогосподарського сектору економіки вимагає значних фінансових ресурсів як для підвищення продовольчої безпеки країни, так і екологічної та економічної ефективності використання ресурсів у процесі вирощування, переробки й споживання екологічнобезпечних харчових продуктів.

Інтеграція України до Європейського економічного простору та членство в СОТ зумовлює необхідність запровадження ефективною фінансовою підтримки аграрного сектору, виходячи з умов і зобов'язань нашої країни перед цією організацією. Досвід країн ЄС щодо фінансової підтримки екологічного сільгоспвиробництва, розвитку аграрного сектору, який тісно пов'язаний зі стратегією охорони навколишнього природного середовища й розвитком сільських територій, є актуальним для України. Саме триєдиний підхід при розробці стратегії розвитку екологічного сільгоспвиробництва України дасть змогу одержати висококонкурентне аграрне виробництво, зберегти та поліпшити навколишнє природне середовище, дати потужний імпульс у розвитку сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Світова фінансова криза внесла певні корективи в динаміку розвитку екологічного

сільгоспвиробництва в країнах ЄС. Незважаючи на кризу 2008 року, ряд країн Європейського Союзу, зокрема Німеччина, нарощує кількість екологічних господарств на 6,1%, а площі екологічних угідь на 5% [7].

Дослідження, проведене Е. Корелескою в посткризовий 2009 рік серед польських екологічних сільськогосподарських працівників, показало: 60% респондентів відчуває вплив фінансової кризи, що виражено зростанням витрат на виробництво, зокрема на пальне, електроенергію, зростанням відсотків по кредитах та зниженням цін на сільськогосподарські продукти [2, с.161].

Досвід Польщі у розв'язанні проблеми консолідації сільськогосподарських земель на засадах зрівноваженого розвитку сільських регіонів за активної фінансової підтримки ЄС розглядає Г. Черевко. Автор зазначає, що...”важливими чинниками успіху реалізації проектів розвитку сільських регіонів...є підвищення заінтересованості учасників у їх ефективній реалізації шляхом їх обов'язкової участі в цих процесах (у середньому на рівні 10-15% від загальної суми кошторису проекту)“ [11, с.99].

Автори В. Власов, М. Оніщук та О. Овсянніков підкреслюють, що ...”вивчення, систематизація, узагальнення особливостей і специфіки процесів та явищ, які проходили й тривають донині в аграрному секторі Польщі, в контексті чітко визначеної стратегічної мети України - інтеграції та співпраці з Європейським Союзом дасть змогу запозичити її досвід. Наголос зроблено на програмних документах, в яких закладено основи регулювання ринку, економічної підтримки сільського господарства, розвитку сільських територій і загалом інституційного оформлення аграрної сфери Польщі “ [1, с.117].

Інтеграційні наміри України стосовно асоційованого членства в ЄС та підписання договору про зону вільної торгівлі зумовлюють необхідність вивчення й імплементації досвіду країн ЄС стосовно фінансової підтримки екологічних сільгоспвиробників. У дослідженнях науковців розглядаються різноманітні аспекти державної підтримки аграрного сектору країн ЄС у рамках спільної аграрної політики (САП), проте особли-

вості підтримки екологічного сільгоспвиробництва досліджені недостатньо.

Мета статті – розглянути особливості фінансової підтримки виробників екологічної продукції в країнах ЄС і можливості використання їхнього досвіду при формуванні й реалізації державної політики сталого агроекологічного розвитку сільських територій.

Виклад основних результатів дослідження. Європейський План Дій стосовно розвитку екологічного тваринництва та екологічного рослинництва передбачає ряд механізмів й інструментів для розвитку загальноєвропейського сектору екологічного сільгоспвиробництва в рамках спільної аграрної політики ЄС. Згідно з планом дій у частині екологічного сільгоспвиробництва його розвиток передбачено в усіх Програмах Розвитку Сільських Територій (далі ПРСТ) країн- членів ЄС.

Нині завершується реалізація ПРСТ, передбачена Планом Дій на період 2007-2013 років. Головна мета вказаної програми в частині екологічного сільгоспвиробництва збільшення площі екологічних сільськогосподарських угідь, чисельності сертифікованих за екологічними стандартами ЄС сільгоспвиробників і пропозиції екологічно безпечних харчових продуктів, розвиток екологічних переробних підприємств та ринків екологічної продукції.

Аналізуючи ПРСТ країн – членів ЄС у частині розвитку екологічного сільгоспвиробництва, спостерігаємо такі особливості:

1. Група країн, яка в своїх ПРСТ у рамках Плану Дій ЄС не акцентує увагу на розвитку екологічного сільгоспвиробництва.

2. Країни, які передбачають підтримку екологічного сільгоспвиробництва в межах різноманітних програм охорони навколишнього природного середовища й розвитку сільських територій.

3. Країни, де розвиток екологічного сільгоспвиробництва є пріоритетним у рамках ПРСТ.

У багатьох країнах ЄС передбачено підтримку сертифікованих за екологічними стандартами ЄС сільгоспвиробників тільки в межах підпрограми “Поліпшення навколишнього середовища та сільських територій”.

Основний акцент робиться на підтримці сільгоспвиробників у перехідний період до екологічного сільгоспвиробництва. Додаткові фінансові ресурси для підтримки сертифікованих за екологічними стандартами ЄС сільгоспвиробників передбачені тільки в окремих національних і регіональних ПРСТ, хоча всі вони декларують пріоритетність даного напрямку сільгоспвиробництва.

Згідно з аналізом Плану Дій (Завдання 6) у рамках САП підтримка екологічного сільгоспвиробництва здійснюється не повною мірою. Тільки декілька країн (переважно нові члени ЄС) забезпечують підтримку екологічного сільгоспвиробництва на досить високому рівні й можна говорити про виконання Завдання 6 у цілому.

Виходячи з тієї ролі, яку може відіграти екологічне сільгоспвиробництво в майбутній спільній аграрній політиці, та аналізу ефективності його підтримки, було прийнято Європейський план дій стосовно розвитку і підтримки екологічного тваринництва й рослинництва (Завдання 6, Європейська комісія 2004, СОМ (2004) 415 остання версія). Європейська комісія в рамках цього завдання рекомендує використовувати в національних і регіональних ПРСТ різноманітні, доступні інструменти підтримки екологічного сільгоспвиробництва, які ґрунтуються на:

стимулюванні попиту через запровадження системи поліпшення якості продукції;

ефектах від охорони навколишнього природного середовища, які проявлятимуться в майбутньому;

стимулюванні переходу до екологічного сільгоспвиробництва на всій площі господарства, а не тільки на його частині;

створенні аналогічних можливостей для інвестиційної підтримки сертифікованих за екологічними стандартами ЄС сільгоспвиробників, які мають інші сільгоспвиробники;

створенні умов для сільгоспвиробників з метою поліпшення дистрибуції та маркетингу екологічно безпечної продукції, кооперації в сфері виробництва і реалізації продукції;

інформаційній підтримці шляхом надання дорадчих послуг;

наданні навчальних і освітніх послуг на всіх рівнях екологічного сільгоспвиробництва,

включаючи переробку і реалізацію продукції;

визнанні екологічного сільгоспвиробництва, як пріоритетного напрямку ведення сільськогосподарства на територіях із загрозливим станом охорони навколишнього природного середовища (не обмежуючи його розвиток на інших територіях) [4].

Розмір виплат сертифікованим за екологічними стандартами ЄС сільгоспвиробникам у більшості випадків є недостатнім для компенсації втрат і ризиків, зниження врожайності й дохідності, особливо в перехідний період. Аналізуючи ПРСТ різних країн-членів ЄС слід зазначити, що підтримка екологічного сільгоспвиробництва здійснюється в рамках програм охорони навколишнього природного середовища. Це деякою мірою дає змогу компенсувати нижчі виплати по інших програмах підтримки аграрного сектору, в яких традиційні сільгоспвиробники беруть участь.

Європейські країни для підтримки сертифікованих за екологічними стандартами ЄС сільгоспвиробників використовують дві стратегії:

гарантована підтримка всіх екологічних сільгоспвиробників як у перехідний період, так і після нього:

значна різниця фінансової підтримки між традиційними і сертифікованими за екологічними стандартами ЄС сільгоспвиробниками з метою заохочення їх переходу на екологічні та ресурсозберігаючі технології.

Фінансова підтримка сертифікованих за екологічними стандартами ЄС сільгоспвиробників у різних країнах ЄС має свої особливості:

однакова сума доплат для господарств, які переходять на екологічне сільгоспвиробництво як у перехідний період, так і після нього (табл. 1);

вища сума доплат у перехідний період та менша – після сертифікації господарства як екологічного;

фіксована виплата на сертифікацію й відсутність виплат у перехідний період і після нього (Голландія з 2005 р.).

У Голландії виплата на сертифікацію господарства як екологічного є фіксованою й становить 650 євро/господарство. Крім цього-

го, передбачена спеціальна фінансова підтримка екологічних господарств через надання “зелених” кредитів і зменшення бази

оподаткування доходів господарства на величину інвестицій у розвиток екологічного сільгоспвиробництва.

1. Фінансова підтримка екологічного сільгоспвиробництва в окремих країнах ЄС (сільгоспугіддя), євро/га

Країна	2004/2005 р.		2007 р.	
	Перехідний період	Пост-перехідний період	Перехідний період	Пост-перехідний період
Австрія	327	327	285	285
Чехія	110	110	155	155
Фінляндія	147	147	234/374	234/374
Франція	366	183	200	100
Угорщина	178	127	182	126
Литва	416	416	215	215
Польща	149	131	216	203
Швеція	151	151	144-244	144-244
Великобританія	261	44	353	90

* Джерело: [9].

По-різному підходять країни до компенсації витрат на проведення сертифікації екологічних господарств. Компенсація витрат на сертифікацію передбачена в Бельгії, Німеччині, Іспанії, Італії, Литві та Голландії. В деяких країнах діють такі механізми компенсації:

а) збільшені виплати в перехідний період – Болгарія, Греція, Великобританія, Латвія;

б) підтримка здійснюється в рамках програми 132 (системи якості) – Австрія, Польща, Словенія;

в) без компенсації витрат на сертифікацію – Чехія, Естонія, Португалія, Люксембург;

г) сертифікація безплатна – Данія.

Бюджетні кошти, спрямовані на реалізацію аграрної політики країн ЄС, можна умовно поділити на дві частини. Перша – фінансується виключно з бюджету ЄС та на-

правлена на підтримку аграрного сектору та ринку сільгосппродукції в рамках спільної аграрної політики. Друга – передбачає співфінансування як із бюджету ЄС, так і бюджету конкретної країни й направлена на фінансування ПРСТ цієї країни. Співвідношення частини першої до частини другої в 2007 році (початок реалізації ПРСТ 2007-2013рр.) становило 77% / 33% [3].

Водночас серед країн ЄС спостерігається певна закономірність:

старі члени ЄС менше коштів виділяють для співфінансування ПРСТ і основна частина коштів із бюджету ЄС направляється на підтримку аграрного сектору в рамках спільної аграрної політики;

нові члени ЄС більше віддають перевагу ПРСТ, у рамках якої фінансується екологічне сільгоспвиробництво, яке має пріоритетну підтримку в цих країнах (табл. 2).

2. Джерела фінансування аграрного сектору країн ЄС

Держави ЄС	Відношення частин бюджету			
	Фінансування за рахунок бюджету ЄС		Співфінансування ЄС + бюджет країни	
	I частина, %	II частина, %	I частина, %	II частина, %
Ірландія	90	4	94	6
Данія	94	6	90	10
Голландія	94	6	90	10
Бельгія	93	7	83	17
Франція	87	13	78	22
Великобританія	86	14	77	23
Німеччина	83	17	75	25
Австрія	57	43	40	60
Чехія	47	53	41	59
Угорщина	47	53	39	61
Польща	39	61	33	67
Литва	40	60	34	66

Джерело: [10].

Таким чином, нові країни-члени ЄС спрямовують понад 60% коштів на підтримку аграрного сектору для реалізації ПРСТ, у рамках якої фінансується розвиток екологічного сільгоспвиробництва.

Висновки. Країни ЄС віддають перевагу підтримці екологічного сільгоспвиробництва розглядаючи його як вагомий фактор в охороні навколишнього природного середовища, розвитку сільських територій та забезпечення населення якісним і здоровим харчуванням.

На нашу думку, корисним для України є механізм формування фінансових ресурсів для підтримки екологічного сільгоспвиробництва за рахунок коштів ЄС, державного й регіональних бюджетів, а також шляхом співфінансування з фонду охорони навколишнього природного середовища в рамках ПРСТ.

Цікавим є підхід стосовно стимулювання розвитку екологічного сільгоспвиробництва в рамках програм: підтримки молодих фермерів; участі сільгоспвиробників у поліпшенні якості продукції; підвищенні доданої вартості кінцевої продукції за рахунок її переробки та створення оригінальних продуктів харчування. Корисною є вимога окремих країн пройти обов'язковий курс навчання з екологічного сільгоспвиробництва, збалансованого екологічного землеробства й тваринництва. На нинішній час країни ЄС основний акцент роблять на фінансуванні освітніх програм і проведенні рекламних компаній із пропагування екологічного сільгоспвиробництва та переваг здорової й якісної їжі, особливо серед дітей та молоді. В подальших дослідженнях доцільно розглянути концептуальні засади запровадження фінансової підтримки екологічного сільгоспвиробництва в Україні.

Список використаних джерел

1. *Власов В.І.* Сільське господарство Польщі після вступу до Європейського Союзу / В.Власов, М. Оніщук, О.Овсянніков // *Економіка АПК.* – 2005. – № 12. – С.117-123.
2. *Корелеска Е.* Стан і перспективи розвитку ринку екологічних продуктів у період світової економічної кризи / Е. Корелеска // *Журнал Європейської економіки.* Т. 9 (№ 2) – С.156-167.
3. http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/eval/index_en.htm.
4. http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/index_pl.htm.
5. <http://www.fao.org/docrep/014/am859r/am859r01.pdf>.
6. http://www.fao.org/fileadmin/templates/wsfs/docs/synthesis_papers/How_to_Feed_the_Word_in_2050-Ru.pdf.
7. <http://www.fibl.org>.
8. Organic Agriculture and food Security (IFOAM Dossier1,2002 [Електронний ресурс].-<http://www.ifoam.org>.
9. Hrbalova et al. 2005; Tuson et al., 2005 ;Nieberg 2007.
10. Gruher Bericht 2008 (Austria), Rural Development in the European Union, Report 2008.
11. *Черевко Г.В.* Консолідація земельних угідь у сільських регіонах як чинник їх розвитку: досвід Польщі / Г.В. Черевко // *Економіка АПК.* – 2012. – № 11. – С. 93-99.
12. *Pretty, J.* 2006 “Agroecological Approaches to Agricultural Development”.
13. *Hole, D.G, Perkins, J.D. Wilson, J. H. Alexander, P.V.Grice and A.D. Evans* (2005) Does organic farming benefit biodiversity? *Biological Conservation*,122,p.113-130.
14. *Kotschi, J.* Reconciling Agriculture with Biodiversity and innovation in Plant Breeding. *GAIA*.19/1. 20-24.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2013 р.

*